

ضرورت و آثار همیاری در خانواده اسلامی

استاد راهنما:

زهرا باغبانان

نویسندگان:

اکرم هدایتی، سهیلا انصاری، مریم اخلاقی

حوزه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) خوراسگان

چکیده

انسان موجودی اجتماعی که به تنهایی نمی‌تواند نیازهای خود را برطرف کند به همین خاطر به تشکیل خانواده می‌پردازد تا با مشارکت و همیاری دیگر اعضای خانواده نیازهایش را برطرف و پیشرفت نماید. همیاری در خانواده آثاری در پی دارد که در این تحقیق با مراجعه به متون کتابخانه‌ای با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی ضرورت و آثار آن پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند تعاون در اسلام جایگاه ویژه‌ای داشته و اساس دین اسلام بر پایه اجتماع و اصل ارتباط و پیوستگی افراد با جامعه بنا شده است و خانواده اولین اجتماعی است که انسان در آن زندگی می‌کند؛ لذا همیاری در خانواده مقدمه‌ای است برای همیاری اجتماعی است. همچنین همیاری در خانواده دارای آثار است از جمله عزت نفس، رشد مهارت اجتماعی، احسان، مدارا، همدلی، امنیت روانی، مشورت، وحدت، درک متقابل و همدلی، افزایش کارآمدی خانواده، افزایش روحیه جمع گرایی، قرب به خداوند، اعتماد به نفس، افزایش مسئولیت پذیری، یادگیری، پنهان شدن نقایص خانواده، جلوگیری از اتلاف وقت، افزایش صمیمیت و محبت، رفع مشکلات و گرفتاری‌ها، آسان شدن حساب روز قیامت.

کلید واژه: ضرورت، آثار، همیاری، خانواده، اسلامی، تعاون

انسان فطرتاً اجتماعی است و در جهت آسایش و آرامش و امنیت خود نیازمند به دیگران است، انجام برخی کارها به صورت فردی امکان‌پذیر نیست و لازم است تا به صورت گروهی صورت بگیرد و حتی گاهی نیز هر چند امکان انجام کار به صورت فردی وجود دارد، اما مستلزم تحمل هزینه فراوان و فشار زیاد است که از لحاظ کیفیت اجرا نیز قابل مقایسه با صورت جمعی آن نیست.

همیاری و کمک به یکدیگر بخصوص در خانواده بر روی روحیه جمع گرایی و کمک به دیگران و در ساختن جامعه‌ای مترقی مؤثر است؛ لذا بررسی آثار و ضرورت همیاری خانوادگی دارای اهمیت است.

تعاون واژه‌ای عربی با ریشه قرآنی از باب تفاعل، به معنای مددکاری، به هم کمک کردن و همدیگر را یاری‌دادن است. تعاون دو مفهوم عام و خاص دارد. مفهوم عام این کلمه به همکاری، یاری‌گری، رعایت منافع جمعی و دستگیری و کمک به دیگران اشاره دارد که پیشینه و کاربرد آن به آغاز عصر زندگی اجتماعی انسان‌ها و ضرورت همکاری برای رویارویی با حوادث طبیعی بر می‌گردد.

مفهوم خاص تعاون و همیاری نیز به آن گروه از روش‌ها، تشکله‌ها و سازماندهی‌های مدیریتی گفته می‌شود که در قالب آنها دسترسی به اهداف و وظایف سازمان با بهره‌وری بیشتر و هزینه کمتر انجام می‌گیرد مراد از تعاون در این تحقیق، معنای عام تعاون، یعنی همیاری و کمک است.

با توجه به اینکه اولین قدم همیاری و تعاون در محیط خانواده برداشته می‌شود، این همیاری دارای آثاری است که ضرورت همیاری در خانواده را نیز به اثبات می‌رساند. آثاری همچون تقویت روحیه جمع گرایی، تقویت فضایل اخلاقی کسب شده در رهگذر این همیاری و آموزش آن به فرزندان به عنوان نسل‌های بعدی، پرهیز از فرد گرایی جامعه مدرن‌پره امروز و دوری از تفکر اومانیستی در خانواده حاصل این همیاری خواهد بود؛ لذا در این تحقیق ضمن تبیین مفهوم تعاون و همیاری به شرح آثار و ضرورت همیاری در خانواده و خویشان پرداخته می‌شود.

تحقیقاتی که در زمینه همیاری و تعاون صورت گرفته عبارتند از:

کتاب «تعاون و همیاری در حج» نوشته «حسین بافکار» و مقاله‌ی «زمینه‌ها و شیوه‌های همیاری در اسلام» نوشته‌ی «حسین بهروان» اشاره کرد که در این تحقیقات به بررسی تعاون و همیاری در جامعه همچنین راهکارها رسیدن به تعاون پرداخته شده است؛ اما به آثار همیاری هیچ کدام از تحقیقات نام برده نپرداخته‌اند که در این تحقیق به بررسی آثار و ضرورت همیاری خانوادگی پرداخته می‌شود.

فهرست مطالب

فصل اول: مفهوم شناسی.....	۶
الف- تعاون در لغت.....	۷
ب- تعاون در اصطلاح.....	۸
ج- واژه‌های مرتبط با تعاون.....	۸
فصل دوم: ضرورت تعاون در خانواده از منظر آیات و روایات.....	۱۰
الف- تعاون و همدلی در آیات.....	۱۳
ب- تعاون و همدلی در روایات.....	۱۴
فصل سوم: آثار همیاری در خانواده.....	۱۷
الف- تقسیم کار و مشارکت پذیری در خانواده.....	۱۸
ب- قلمرو همکاری و همیاری اعضای خانواده.....	۱۹
ج- آثار همکاری اعضای خانواده.....	۲۰
۱- امنیت روانی.....	۲۰
۲- درک متقابل و همدلی.....	۲۰
۳- افزایش کارآمدی خانواده.....	۲۰
۴- افزایش روحیه جمع گرایی.....	۲۱
۵- قرب به خداوند.....	۲۱
۶- اعتماد به نفس.....	۲۱

۲۱	۷- افزایش مسئولیت پذیری.....
۲۲	۸- پرهیز از افراط و تفریط.....
۲۲	۸- رشد مهارت اجتماعی.....
۲۲	۹- عزت نفس.....
۲۳	۱۰- یادگیری:.....
۲۳	۱۱- احسان.....
۲۳	۱۲- مشورت.....
۲۴	۱۳- رفق و مدارا.....
۲۵	۱۴- پنهان شدن نقایص خانواده.....
۲۵	۱۵- جلوگیری از اتلاف وقت.....
۲۵	۱۶- افزایش صمیمیت و محبت.....
۲۶	۱۷- ایجاد روحیه‌ی وحدت در خانواده.....
۲۶	۱۸- رفع مشکلات و گرفتاری‌ها.....
۲۶	۱۹- آسان شدن حساب روز قیامت.....
۲۷	نتیجه‌گیری
۲۸	فهرست منابع

مدارا مایه‌ی قوام و دوام روابط و مناسبات می‌شود وقتی دو انسان با یکدیگر همکاری و همیاری می‌کنند باید برخورد‌هایشان از سر رفق و ملایمت و به دور از درشتی و خشونت باشد.^۱

۱۴- پنهان شدن نقایص خانواده

انسان‌ها دارای نقایص شخصیتی، اخلاقی و رفتاری هستند که در عملکردشان اثر می‌گذارد. جمعی که در کنار هم زندگی می‌کنند، نقایص خود را با خود وارد جمع می‌کنند اما اگر با یکدیگر در امور مختلف همکاری داشته باشند می‌توانند نقایص همدیگر و جمعشان را بپوشانند. خانواده نیز از این قاعده مستثنی نیست افراد خانواده با همکاری و همیاری کردن می‌توانند نقاط ضعف خانواده خود را بپوشانند.

۱۵- جلوگیری از اتلاف وقت

اهمیت زمان و عمر بر هیچ خردمندی پوشیده نیست؛ به طوری که هیچ انسان موفقی را در عالم نمی‌توان یافت که توفیق خود را مرهون بهره‌وری درست از عمر خود نداند.

امام حسین (علیه‌السلام) می‌فرماید:

«زیانکار کسی است که لحظه، لحظه عمرش را از دست بدهد».^۲

افراد خانواده برای انجام کارها اگر با یکدیگر و مشارکت و همیاری کنند مثلاً در پخت و تهیه غذا اگر تنها مادر به این مسأله بپردازد، ساعات زیادی را باید به خرید، پخت، آماده‌سازی سفره و شستن ظروف بپردازد اما اگر بقیه اعضاء خانواده مسئولیت بپذیرند و بخشی از کار را انجام دهند، وقت مادر خانواده کمتر صرف این امور می‌شود و می‌تواند بخشی از وقت خود را صرف مطالعه کند و بدین طریق از نظر علمی و بالتبع بچه‌ها ارتقاء می‌یابند.

۱۶- افزایش صمیمیت و محبت

انسان تشنه‌ی دوستی و محبت است. انگیزه‌ی بسیاری از تلاش‌ها و زحمات طاقت‌فرسای زندگی، محبت است و وجود آن در خانواده، انسان را به فعالیت و کسب معاش وامی‌دارد.

۱- دلشاد تهرانی، سیره نبوی «منطق عملی»، ص ۱۳.

۲- بابویه قمی (شیخ صدوق)، معانی الاخبار، ص ۳۴۳.

همیاری اعضای خانواده با یکدیگر باعث می‌شود که صمیمیت و محبت بین اعضاء خانواده افزایش یابد.^۱

۱۷- ایجاد روحیه وحدت در خانواده

برای دستیابی به این شرط باید هر یک از اعضای خانواده، حس مالکیت با عواطف به نحوی متعادل ترکیب شود یعنی باید پدر خانواده حس «من» «مال من» را که در مقابل همه‌ی افراد دیگر احساس می‌کند در داخل خانواده نداشته باشد و همین طور لازم است همه‌ی «من»ها، در خانواده یک واحد «من» را به وسیله‌ی عواطف تشکیل دهند.^۲

۱۸- رفع مشکلات و گرفتاری‌ها

رفع مشکلات و گرفتاری‌ها یکی دیگر از آثار همیاری در خانواده است، رفع مشکلات و گرفتاری‌های متعدد فردی و اجتماعی در زندگی این جهانی است که در قالب تعبیر مختلف بدان اشاره شده است. بی‌تردید یکی از انگیزه‌های اساسی در ابراز تمایل به همکاری و مساعدت اجتماعی با هموعان و تلاش جهت برقراری و تحکیم و ارتقای کمی و کیفی تعاملات اجتماعی، بهره‌گیری از سرمایه‌ها و امکانات وجودی دیگران در تأمین نیازها و رفع موانع و حل مشکلاتی است که همه افراد بشر با آن مواجهند. این بهره‌گیری، به بهترین وجه آن در همیاری اعضاء خانواده به دست می‌آید.^۳

۱۹- آسان شدن حساب روز قیامت

قیامت، هنگامه‌ای است که هر انسانی به انتظار، پس دادن حساب و کتاب است، در این روز بزرگ، آنچه که می‌تواند آدمی را دستگیری کند، اعمال نیک است. یکی از اعمال نیک که در منابع اسلامی از آن به عنوان آسان شدن حساب در روز قیامت یاد شده، همیاری است.

۱- بافکار، تعاون و همیاری در حج و زیارت، ص ۵۵.

۲- مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۵، ص ۵۹۳.

۳- محفوظی، اخلاق اسلامی، ص ۴۱۷.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق به بررسی ضرورت و آثار همیاری در خانواده اسلامی پرداخته شده است. ابتدا به تبیین تعاون از نظر لغوی و اصطلاحی پرداخته شده است سپس ضرورت همیاری در آیات و روایات مورد اشاره قرار گرفته و در پایان به آثار همیاری پرداخته شده‌است.

تعاون در اصطلاح، یابری و همراهی متقابل می‌باشد این واژه از عون به معنای یاری نمودن و تعامل با معنای به همدیگر کمک کردن و همیاری نمودن آمده است. پیشبرد اهداف خانواده جز در پرتو همکاری همه‌جانبه به درستی محقق نمی‌شود، و این‌گونه زندگی کردن، پاس داشتن حقوق یکدیگر و مطلوب حق زیستن است. همکاری در خانه نزد پیامبر چنان مهم شمرده شده که درباره آن تمجیدهایی شگفت نموده است. در قرآن نیز به تعاون و همیاری در امور خیر امر شده است. «تَعَاوُنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوُنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ»؛ «(همواره) در راه نیکی و پرهیزگاری با هم تعاون کنید! و (هرگز) در راه گناه و تعدی همکاری ننمایید».

در سیره عملی ائمه اطهار(علیهم السلام) تعاون به معنای همکاری و همیاری نیز در سیره ائمه اطهار(علیهم السلام) مصادیق فراوانی دارد. حضرت علی (علیه السلام) فرموده است: «التَّعَاوُنُ عَلَى إِقَامَةِ الْحَقِّ أَمَانَةٌ وَ دِيَانَةٌ» یاری کردن یکدیگر و همکاری در برپا داشتن حق، امانت و دیانت است.

همیاری در خانواده دارای آثار است از جمله: عزت نفس، رشد مهارت اجتماعی، احسان، مدارا، همدلی، امنیت روانی، مشورت، وحدت، درک متقابل و همدلی، افزایش کارآمدی خانواده، افزایش روحیه جمع گرایی، قرب به خداوند، اعتماد به نفس، افزایش مسئولیت پذیری، یادگیری، پنهان شدن نقایص خانواده، جلوگیری از اتلاف وقت، افزایش صمیمیت و محبت، رفع مشکلات و گرفتاری‌ها، آسان شدن حساب روز قیامت.

فهرست منابع

* قرآن کریم ترجمه ناصر مکارم شیرازی.

* نهج البلاغه ترجمه محمد دشتی.

۱- ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول، ترجمه سیدباقر میرعبداللهی، قم: موسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۵ هـ ش.

۲- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ هـ ق.

۳- استادی، مجید، سالاری فر، محمدرضا، نقش عوامل عاطفی روانی در تحکیم خانواده از منظر آیات و روایات با رویکرد سبک زندگی.

۴- آقاجانی، نصرالله، مشارکت پذیری اعضای خانواده، مطالعات راهبردی زنان، ۱۳۸۱ هـ ش، شماره ۱۶.

۵- بافکار، حسین، تعاون و همیاری در حج و زیارت، تهران: مشعر، ۱۳۹۱ هـ ش.

۶- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، به تحقیق و ویراسته عبدالرحیم ربانی شیرازی، تهران: کتابچی، ۱۳۸۶ هـ ش.

۷- خاطری، منا، عزت نفس در کودکان و نوجوانان، تعلیم و تربیت استثنایی، مهر ۱۳۸۵، شماره ۵۸.

۸- دلشاد تهرانی، مصطفی، سیره نبوی «منطق عملی»، تهران: دریا، ۱۳۸۳ هـ ش.

۹- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بیروت: دار القلم، ۱۴۱۲ هـ ق.

۱۰- سلامت، ندا، والدین پایه گذار عزت نفس در کودکان، مجله رشد، پاییز ۱۳۹۷ هـ ش، شماره ۳۷.

۱۱- شاکری نیا، ایرج، شناخت عزت نفس و روش های افزایش آن، تربیت، سال ۱۳، شماره ۵، بی تا.

۱۲- صدوق، محمد، الامالی، چاپ اول، قم: بنیاد بعثت، ۱۴۱۷ هـ ق.

- ۱۳- _____ معانی الاخبار، ترجمه محمدرضا شیخی، تهران: ارمغان طوبی، ۱۳۸۹ هـ ش.
- ۱۴- طالب، مهدی، اصول و اندیشه‌های تعاونی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶ هـ ش.
- ۱۵- فیض کاشانی، محسن، الوافی، اصفهان: مکتبه امیر المؤمنین، ۱۴۰۶ هـ ق.
- ۱۶- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، چاپ ششم، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ هـ ش.
- ۱۷- کلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، به تحقیق محمدحسین رحیمیان، قم: قدس، ۱۳۹۱ هـ ش.
- ۱۸- متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، محقق محمود عمر دمیاطی، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۹ هـ ق.
- ۱۹- مجلسی، محمد باقر، حلیۃ المتقین، تهران: جاویدان، ۱۳۷۹ هـ ش.
- ۲۰- محفوظی، عباس، اخلاق اسلامی، قم: مشهور، ۱۳۸۸ هـ ش.
- ۲۱- محمدی ری شهری، محمد، شرح غرر الحکم و درر الکلم، قم: دارالحديث، ۱۳۹۳ هـ ش.
- ۲۲- مصباح یزدی، محمد تقی، اخلاق در قرآن، تحقیق و نگارش محمد حسین اسکندری، قم: مؤسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، ۱۳۷۶ هـ ق.
- ۲۳- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۱۵، تهران: صدرا، بی تا.
- ۲۴- مهری نژاد، ابوالقاسم، مبانی ازدواج و تشکیل خانواده، چاپ اول، تهران: آوای نور، ۱۳۹۱ هـ ش.
- ۲۵- نوری، محمد موسی، تعاون و دیگرياری در سیره اجتماعی ائمه اطهار(علیهم السلام)، معرفت ۱۳۸۴ هـ ش، شماره ۹۵.